

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A
KISWAHILI

621

Muda: Saa 3

MAJIBU

Mwaka: 2012

Maelekezo

1. Karatasi hii ina sehemu A na B.
2. Jibu maswali yote.

maktaba.tetea.org

1. Toa maneno ya Kiswahili sanifu kwa istilahi zifuatazo:

(a) E-mail – Barua pepe: Hili ni neno linalotumika kuwakilisha ujumbe wa maandishi unaotumwa kwa njia ya mtandao.

(b) Television – Runinga: Hii ni kifaa kinachorusha picha na sauti kwa wakati mmoja kwa ajili ya burudani au taarifa.

(c) Computer – Tarakilishi: Ni kifaa cha kielektroniki kinachotumika kuingiza, kuchakata na kuhifadhi taarifa.

(d) Fax – Faksi: Hii ni njia ya kutuma nakala za maandishi au picha kwa kutumia simu ya mezani kutoka sehemu moja hadi nyingine.

2. Taja namna nne za upatikanaji wa zana za kufundishia na kujifunzia.

Zana zinaweza kupatikana kwa kutengenezwa na mwalimu mwenyewe kwa kutumia vifaa vilivyopo shuleni kama karatasi, kalamu au vyombo vya plastiki.

Zinaweza kupatikana kwa kununuliwa kutoka kwa wauzaji wa vifaa vya shule au maduka maalum ya vifaa vya elimu.

Zana zinaweza kutolewa na serikali kupitia ofisi za elimu kama sehemu ya mpango wa kuboresha ujifunzaji mashuleni.

Wanafunzi pia huweza kuandaa zana kwa kushirikiana na walimu kwa kutumia vifaa vya nyumbani au vinavyopatikana kwa urahisi katika mazingira ya shule.

3. (a) Andika maana ya mtaala wa somo la Kiswahili.

Mtaala wa somo la Kiswahili ni mpango wa kielimu unaoelekeza maudhui, malengo, muda, mbinu na tathmini ya somo la Kiswahili katika ngazi mbalimbali za elimu.

(b) Bainisha vifaa vitatu vya mtaala wa somo la Kiswahili kwa shule za msingi.

Kitabu cha kiada – Hiki ni kitabu rasmi chenye maudhui ya somo la Kiswahili yaliyokubaliwa na mamlaka ya elimu.

Muhtasari wa somo – Ni waraka unaoonesha kwa mpangilio mada, malengo, muda wa kufundisha na mbinu zitakazotumika kwa kila darasa.

Azimio la kazi – Hili ni mpangilio wa utekelezaji wa mada kwa kila wiki au mwezi unaoandaliwa na mwalimu kwa kufuata muhtasari.

4. Eleza kwa kifupi mambo manne yanayoonyesha umuhimu wa vitendawili katika jamii.

Vitendawili huchochea fikra za watu kwa kuwa vinahitaji kufikiria kwa kina ili kupata jibu sahihi.

Vitendawili huendeleza utamaduni wa jamii kwa kuhifadhi lugha ya asili, methali, na imani za kale.

Hutoa burudani katika vikao vya kijamii au masomo darasani kwa njia ya kupokezana na kujibizana.

Hufundisha maadili na mafunzo ya kijamii kwa kutumia lugha ya mafumbo inayobeba maana pana ya tabia njema.

5. Ainisha vipashio vinavyounda neno “analima”.

Kipashio cha kwanza ni kiambishi awali “a-” kinachoonyesha nafsi ya kwanza ya umoja ya mtenzi.

Kipashio cha pili ni shina “-lim-” linaloonyesha kitendo cha kulima.

Kipashio cha tatu ni kiambishi tamati “-a” kinachoonyesha wakati wa sasa katika sentensi ya Kiswahili.

6. Bainisha matatizo manne ambayo yanaweza kumpata mwalimu anayeingia darasani bila kujiandaa.

Mwalimu hushindwa kufundisha kwa mpangilio mzuri wa hoja na somo huwa na mkanganyiko kwa wanafunzi.

Mwalimu hushindwa kutumia mbinu bora za kufundisha kwa kuwa hana mwongozo wa somo.

Hupoteza muda mwingi darasani kwa kujikisia au kusitasita katika uwasilishaji wa maudhui.

Hupunguza kiwango cha uelewa wa wanafunzi kwa kuwa anafundisha bila mkakati na bila malengo sahihi.

7. (a) Eleza miambatano miwili ya stadi za lugha.

Stadi ya kusikiliza na kuzungumza – Hii ni miambatano ya msingi ya mawasiliano ambapo mwanafunzi husikiliza taarifa na kuitikia au kutoa maoni.

Stadi ya kusoma na kuandika – Hii ni miambatano inayohusisha ujifunzaji wa lugha ya maandishi ambapo mwanafunzi hujifunza kuchukua taarifa kutoka maandishi na kuitumia kwa uandishi wake.

(b) Bainisha manufaa mawili ya kusoma kimya.

Kusoma kimya huongeza kasi ya uelewa kwa kuwa mwanafunzi husoma kwa mtiririko bila kuvurugwa na sauti.

Husaidia kujenga kumbukumbu kwa sababu mwanafunzi hutafakari na kuelewa vizuri taarifa anayoisoma bila usumbufu wa kelele.

8. (a) Eleza maana ya fasihi simulizi.

Fasihi simulizi ni sanaa ya lugha inayotolewa kwa mdomo na kupokelewa kwa njia ya kusikiliza au kutazama bila kutumia maandishi. Inahusisha hadithi, nyimbo, methali, vitendawili na ngonjera.

(b) Bainisha mambo matatu yanayoonesha kwamba fasihi simulizi ni ya jamii.

Fasihi simulizi huundwa na jamii kwa kuwa ni mazao ya maisha na uzoefu wa watu wa jamii hiyo.

Hupitishwa kwa vizazi kupitia mawasiliano ya mdomo, siyo maandishi, na huhifadhiwa ndani ya jamii.

Ni urithi wa pamoja wa watu wa jamii husika, si mali ya mtu binafsi.

9. Toa maana ya istilahi zifuatazo:

(a) Shajara ya somo la Kiswahili – Hii ni daftari la mwalimu linalotumika kurekodi vipindi, maudhui yaliyofundishwa, mbinu zilizotumika na tathmini ya somo la Kiswahili.

(b) Mpango wa kazi – Ni ratiba ya utekelezaji wa maudhui ya somo kwa kipindi fulani, kwa mfano kwa wiki au kwa mwezi.

(c) Jedwali la kutathmini – Ni chombo kinachotumiwa kuonyesha vigezo na viwango vya upimaji wa uelewa wa wanafunzi katika somo fulani.

(d) Tathlilisha – Hii ni zoezi la kuchambua na kueleza kwa undani dhana, hoja au maudhui fulani kwa kina katika maandishi au mazungumzo.

10. Kwa kutoa hoja nne, eleza kwa ufupi umuhimu wa upimaji katika mchakato wa ufundishaji.

Upimaji humsaidia mwalimu kujua kiwango cha uelewa wa wanafunzi na kupanga mbinu mbadala za kufundishia.

Upimaji humwezesha mwanafunzi kutambua maendeleo yake na kujitathmini binafsi ili kurekebisha kasoro.

Upimaji hutumika kama kipimo cha mafanikio ya somo na kutathmini kama malengo ya somo yamefikwa.

Upimaji hutoa taarifa muhimu kwa wazazi na wasimamizi wa elimu kuhusu maendeleo ya mwanafunzi na ufaulu wa jumla wa shule.

11. (a) Taja aina tano za maneno na kwa kila aina tunga sentensi moja.

Nomino – Ni maneno yanayotaja vitu, watu, wanyama au mahali.

Mfano wa sentensi: Mwalimu alisafiri kwenda Musoma.

Kitenzi – Ni maneno yanayoonyesha kitendo au hali.

Mfano wa sentensi: Watoto walicheza mpira uwanjani.

Kivumishi – Ni maneno yanayoeleza sifa za nomino.

Mfano wa sentensi: Asha alinunua gauni jekundu.

Kielezi – Ni maneno yanayotoa maelezo ya ziada kuhusu kitenzi, kivumishi au kielezi kingine.

Mfano wa sentensi: Alikimbia kwa haraka sana.

Kiunganishi – Ni maneno yanayounganisha maneno, sentensi au hoja.

Mfano wa sentensi: Alisoma Kiswahili na Kiingereza kwa bidii.

(b) Bainisha aina za maneno yanayojenga sentensi zifuatazo:

(i) Mtu mmoja amekunywa chai yangu.

Nomino: mtu, chai

Kitenzi: amekunywa

Kivumishi: mmoja

Kiunganishi: -

(ii) Niliwakuta vijana wanne wanalima shamba.

Kitenzi: Niliwakuta, wanalima

Nomino: vijana, shamba

Kivumishi: wanne

(iii) Mwaka jana ulileta neema.

Nomino: mwaka, neema

Kielezi: jana

Kitenzi: ulileta

(iv) Baba anasoma kitabu na mama anapika chakula.

Nomino: baba, kitabu, mama, chakula

Kitenzi: anasoma, anapika

Kiunganishi: na

(v) Baba anavaa kizinguo, mimi kichina.

Nomino: baba, kizinguo, mimi, kichina

Kitenzi: anavaa

12. (a) Kwa kutumia mifano, bainisha tofauti kati ya mofolojia na fonolojia.

Mofolojia ni tawi la sarufi linalojihusisha na muundo wa maneno, yaani jinsi maneno yanavyoundwa kutokana na viambishi, shina na viambatisho.

Mfano: Katika neno "nilimpenda" – kiambishi awali "ni-" (nafsi ya kwanza), "li-" (wakati uliopita), "m-" (nafsi ya tatu), "pend-" (shina), "-a" (kiambishi tamati).

Fonolojia ni tawi la sarufi linalohusika na uchambuzi wa sauti za lugha. Hujadili namna sauti hutamkwa na kuchanganua fonimu za lugha.

Mfano: sauti /p/, /t/, /k/, ambazo zinajitokeza katika maneno kama "paka", "tatu", "kaka".

(b) Eleza kwa kina tofauti zilizopo baina ya kusoma kimya na kusoma kwa makini.

Kusoma kimya ni tendo la kusoma bila kutoa sauti ambapo mwanafunzi husoma kwa akili yake bila kuzungumza. Kusoma huku huongeza kasi ya kusoma na hujenga umakini wa ndani.

Kusoma kwa makini ni kusoma kwa tahadhari, hatua kwa hatua, na kuelewa kwa kina kile kilichoandikwa. Lengo ni kupata maana kamili ya maandishi kwa kuchambua hoja na msamiati. Mtu anaweza kusoma kimya lakini bila makini; hivyo, makini ni ubora wa umakini katika kusoma bila kujali sauti.

13. Tunga shairi la kimapokeo lenye beti tano kuhusu “Uchaguzi Mkuu wa 2010.”

Uchaguzi wa mwaka ule,
Mwaka wa mia mbili na kumi,
Watu walijitokeza tele,
Kuchagua viongozi wa nchi.

Foleni zilijaa mapema,
Kura zikipigwa kwa haki,
Wazee kwa vijana walitema,
Tuchague viongozi wa haki.

Vyama vingi vilijitokeza,
Kila moja kivyake kikajigamba,
Ahadi nyingi zikapatikana,
Wananchi wakaleta matumaini.

Tume ya uchaguzi ikajituma,
Ikasimamia kwa weledi,
Matokeo yakatolewa kwa heshima,
Amani ikatawala nchi yetu.

Shairi hili ni kumbukumbu,
Ya uchaguzi wa kihistoria,
Tuendelea na demokrasia,
Kwa ustawi wa nchi na jamii.

14. Fafanua tofauti iliyopo kati ya barua za kikazi na barua za kirafiki.

Barua ya kikazi huandikwa kwa muktadha wa ofisi au shughuli rasmi kama kutuma ombi, taarifa au kuwasilisha malalamiko kwa taasisi au mtu wa mamlaka. Lugha yake ni rasmi, heshima inazingatiwa na ina muundo wa kitaasisi.

Barua ya kirafiki huandikwa kati ya watu wenye uhusiano wa karibu kama jamaa, marafiki au rafiki wa kawaida. Lugha yake ni ya kawaida, huru, na yenye maelezo ya kibinafsi zaidi bila kufuata kanuni kali za uandishi rasmi.

15. Eleza kwa kina mambo matano utakayozingatia katika kuandika mwandiko wa kuunga.

Nitazingatia usawazishaji wa herufi ili kila herufi ya kuunganishwa iwe na urefu na urefu sahihi kulingana na mwandiko wa kitaaluma.

Nitazingatia nafasi kati ya maneno ili kuhakikisha kuwa kila neno linaonekana tofauti na linalofuata pasipo kubanana au kuachwa mbali mno.

Nitazingatia mwelekeo wa maandiko, kuhakikisha kuwa maandishi yanabaki sawa, si ya mteremko usio wa kawaida au kupindapinda.

Nitazingatia uunganishaji sahihi wa herufi. Herufi zinazoungwa lazima ziwe na mtiririko unaoeleweka na usiopingana na umbo la herufi.

Nitazingatia usafi na mpangilio wa maandiko kwa kuhakikisha kuwa maandishi yanaeleweka kwa msomaji na hayajachanganyika au kuchafuka kwa wino.

16. Tathmini manufaa matano ya kutumia muhtasari wa somo la Kiswahili katika ufundishaji na ujifunzaji. Toa mifano kwa kila hoja utakayo.

Muhtasari huongoza kupanga vipindi vya somo. Mfano, mwalimu akijua kuwa wiki ya pili anatakiwa kufundisha “sarufi ya vitenzi,” ataandaa masomo mapema.

Muhtasari huonesha mbinu bora kwa kila mada. Mfano, wakati wa kufundisha msamiati, mwalimu anaweza kuamua kutumia kazi za vikundi kama ilivyopendekezwa kwenye muhtasari.

Muhtasari hurahisisha uteuzi wa nyenzo za kufundishia. Mfano, kwa mada ya sentensi, mwalimu atachagua vitendanishi au kadi za maneno.

Muhtasari hutoa mwelekeo wa tathmini. Mfano, somo la kivumishi likiwa limetajwa kuhitimishwa kwa kazi ya kuandika sentensi zenye kivumishi, mwalimu atafanya tathmini hiyo.

Muhtasari humrahisishia mwalimu kutathmini maendeleo ya masomo. Mfano, mwalimu huweza kutambua kama amekamilisha kila mada ya Kiswahili kulingana na muda uliopangwa.

17. Fafanua mambo matano ya kuzingatia wakati wa kuandaa Azimio la Kazi.

Lazima azimio lionyeshe malengo ya kila somo au mada kwa kipindi fulani. Hili husaidia mwalimu kufundisha kwa lengo maalum.

Mwalimu azingatie muda wa kila mada kulingana na ratiba ya masomo ili kuwe na uwiano wa muda na maudhui.

Mada ziwekwe kwa mtiririko wa kimantiki kutoka rahisi hadi ngumu ili kujenga uelewa wa kina kwa wanafunzi.

Lazima mbinu na nyenzo za kufundishia zitajwe kwa kila mada ili kuongeza ufanisi wa somo.

Tathmini ya kila somo iwekwe ili mwalimu apime kama somo limeeleweka. Mfano, kazi ya darasani au maswali ya mdomo.

18. Chambua changamoto tano zitokanazo na matumizi ya runinga katika kufundishia somo la Kiswahili.

Runinga huweza kuwa chanzo cha kupoteza muda ikiwa haijatumwa kwa lengo la kielimu. Wanafunzi huweza kuvutiwa zaidi na burudani badala ya somo.

Runinga inaweza kutokuendana na mtaala wa kitaifa, hivyo kusababisha upotoshaji wa maudhui ya somo la Kiswahili.

Si kila shule ina vifaa vya runinga au umeme, hivyo matumizi ya runinga hayawezi kufikiwa na wanafunzi wote kwa usawa.

Baadhi ya vipindi vya runinga huonyesha lugha isiyo sanifu, jambo linaloweza kupotosha wanafunzi katika matumizi sahihi ya Kiswahili.

Wanafunzi hukosa ushiriki wa moja kwa moja wakati wa kutazama runinga, hali inayoweza kupunguza mbinu shirikishi na fursa ya kujadili au kuuliza maswali.